

4.3.3 KRÄLDJUR

Moderna släktingar till dinosaurierna

Kräldjur, eller reptiler som de också kallas, är växelvarma ryggradsdjur som kännetecknas av att huden är klädd med fjäll och plåtar. I vårt land förekommer endast ormar och ödlor, men till klassen hör även sköldpaddor och krokodiler. Ormarna saknar extremiteter och ögonlock medan ödlorna oftast har fyra ben, svans och väl avgränsade huvuden med ögonlock. Ett undantag utgör kopparödlan, som mer liknar en orm och därför även kallas kopparorm eller ormslå. Den har dock ögonlock som andra ödlor.

Kräldjuren tar främst levande bytesdjur och ormarna föredrar varmblodiga sådana. Både ormar och ödlor ömsar skinn, och det gamla kvarlämnade skinnen kan ibland räcka för artbestämning. Reptilernas fjälliga hud gör dem mindre beroende av fuktiga miljöer än exempelvis groddjuren. Två reptilarter i Sverige lägger ägg; snok och sandödlan. För dessa arter är avkomman därför skyddad mot uttorkning av hinnor och skal. Samtliga svenska reptiler övervintrar i dvala, ofta i sydliggande skogsbryn med ris, sten och öppna rotsystem. Övervintringsplatserna är inte sällan skilda från reproduktions- och födosökplatserna. Djuren observeras lättast på våren, då de exponerar sig i solen för att få upp kroppsvärmen.

Kräldjursgruppen har i Sverige endast några få representanter, närmare bestämt sex arter: huggorm, snok, hasselsnok, kopparödlan, skogsödlan och sandödlan. Det låga artantalet beror främst på vårt kalla klimat eftersom de flesta reptiler är mycket värmekrävande djur. Snok, hasselsnok och sandödlan är rödlistade och dessutom finns en rödlistad underart av snok på Gotland.

Huggorm *Vipera berus*

Även huggorm skyddsvärd i Stockholm

Av det totala antalet rödlistade arter i Sverige är mindre än en procent (4 arter) kräldjur. För Stockholm är proportionen aningen högre, men artgruppen utgör också här en av de allra minsta. Ser vi till Stockholms

län in stort förekommer två av de fyra rödlistade arterna. Dessa är snok och hasselsnok, vilka även noterats i Stockholms stad.

Förutom dessa två kräldjur har ArtArken kompletterats med de övriga tre i regionen förekommande kräldjursarterna: huggorm, kopparödlan och skogsödlan, vilka klassats som lokalt/regionalt skyddsvärda (se metoddelen). Samtliga får betecknas som sällsynta i Stockholm. Även huggormen, som är vanligt förekommande i hela Sverige, är en sällsynthet i kommunen och ses numera främst i de större grönområdena. Samtliga fem kräldjursarter som tas upp i ArtArken har observerats efter 1975 och det stora flertalet observationer härrör från 1990-talet, således aktuella uppgifter. Fynden av hasselsnok (Sättra- resp. Flatenområdet) är andrahandsuppgifter som inte kunnat bekräftas de senaste åren.

Få Stockholms-noteringar

Kännedomen om förekomster av kräldjur i Stockholm är på det hela taget bristfällig. Den enda systematiska inventering som företagits hittills gjordes 1997 av herpetologen Mikael Norström på Miljöförvaltningens uppdrag. Reptilinventering är oftast ett mödosamt arbete, då djuren lämnar få spår efter sig och är relativt svåra att få syn på. Under inventeringen genomsöktes 7 olika områden inom staden grundligt på reptiler, varvid mängder av stenblock och andra naturföremål användes på. Lämpliga "gömslen" placerades även ut i terrängen en tid före inventeringen för att locka till sig kräldjur.

Resultatet var dock relativt magert, även med tanke på det generellt dåliga reptilåret. Under samma period hittades betydligt fler reptiler av samme inventerare strax utanför kommungränsen.

Kräldjurens "refugier" i Stockholm

De bästa lokalerna för den svårupptäckta hasselsnoken finns i Flaten- och Sättraområdet. Arten kräver solexponerade, gärna blockiga marker som lövskogsbryn, förkastningsbranter vid frodiga miljöer och torra ljung- eller hagmarker. De flesta lokalerna i länet ligger även i närheten av sjöar. Dessutom gynnas hasselsnoken av en god tillgång på de övriga kräldjursarterna, som tillsammans med smågnagare utgör dess huvudföda.

Flatenområdet och norra Djurgården hyser förhållandevis rika kräldjurslokaler, där samtliga i Stockholm bekräftade arter förekommer. Vid Lilla Sickla gård, Stora Skuggan samt kring Magelungdiken i Rågsveds friområde finns skyddsvärda snoklokaler. Många observationer av snok är också rapporterade från Brommasjöarna. I övrigt är Hansta och i viss mån även Lövsta viktiga reptillokaler. Sundby friområde invid Bromma flygplats har biotopmässigt goda förutsättningar, men är idag kantat av spridningsbarriärer i form av trafikerade vägar, flygplats och bebyggelse.

Förändringar i kräldjursfaunan

Förutsättningarna för reptilerna i Stockholm har med åren blivit allt sämre, då lämpliga biotoper försvunnit och spridningsbarriärer i form av infrastruktur och bebyggelse ökat kraftigt. Även utdikning och miljögifter påverkar reptilerna negativt. Materialet är ännu för litet för att man ska kunna konstatera negativa trender på artnivå, men tyder dock på att ormar och ödlor i hög grad trängts ut mot kommungränsen. Tidigare observationer av t ex huggorm har gjorts närmare city, men saknas i stort sett idag. Fynden av snok presenteras närmare på kommande artfaktablad.

Åtgärder för att gynna reptilerna

Biotoperna för kräldjur kan generellt förstärkas i omfång och kvalitet genom att rishögar lämnas kvar och, på vissa platser, stenrösen byggs upp som trygga tillflyktsorter åt djuren. Igenväxning bör motverkas för solin-

strålningens skull. Komposthögar är bra för snokens äggläggning. I Sundby friområde och Sätterskogen skulle väl förberedda försök med utplantering av skogs- och/eller kopparödlor kunna utföras, då biotopen är lämplig. I övrigt är information till allmänheten om kräldjuren i Stockholm angelägen för att förhindra ihjälslagning.

Hjälp till att rapportera in fynd av kräldjur!

Eftersom reptiler är svårinventerade och ofta upptäcks av en slump är det svårt att få tillräckligt många uppgifter enbart med hjälp av riktade inventeringar. Därför är hjälp med rapportering från allmänheten mycket värdefull. Även äldre förekomster eller fynd från det tidigare, mindre utbyggda Stockholm är av stort intresse för ArtArken.